

A KÖNYVBORÍTÉK TERMÉSZETRAJZA.

urcsának látszik talán ez a cím, de legmegfelelőbb akkor, amikor olyan dolgoknak az elmondásáról van szó, aminők szép sorjában alább következnek.

A könyves boltok kirakatai mellett elhaladva, sok mindenfélét látni. Különösen érdekesek azok ma, mikor a legtöbb könyv borítéka egy kis mester-munka. A legtöbb könyv — különösen a szépirodalmi — azzal vonja magára figyelmünket, hogy borítéka kifejezést ad a belső tartalmának, ezzel mintegy ingeret gyakorolva érdeklődésünkre, minek eredménye lehet, hogy a könyvet megvesszük. Ez

az a bizonyos reklámhatás, ami a könyvek kelendőségét fokozhatja. Általában arra kell törekednünk, hogy a könyv borítéka tükrölegyen a könyv tartalmának. Ha a könyv borítékát szemlélem: első pillantásra tudomást kell szereznem annak természetéről (regény, tudományos munka, avagy ennek népszerű faja). A borítéknak tehát, még mielőtt a szövegét olvasnám, meg kell győznie engem arról, hogy tudományos avagy a szórakozásnak szánt művet rejteget-e magában. Pusztán szemléletre meg akarom ismerni a díszművet, az iskolakönyvet, a regényt és a költeménykötetet, az árjegyzéket, szóval a könyv minden fajtáját. Amikor a pusztán szemlélet erről meggyőzni nem tud: a könyv borítéka el van hibázva, azaz nem szolgálja azt a célt, amelyet szolgálnia kellene. Mindezzel azt akarom mondani, hogy a könyv borítékának és címének okvetlenül karakterizálnia kell a könyv tartalmát, s a könyv alkotó részeinek stílusbeli összefüggésben kell lenniök nemcsak egymás között, hanem a benső tartalommal szemben is.

Hogy ez nincs mindig így, arról szintén a könyves boltok előtt győződhetünk meg. Akárhány olyan művet láthatunk itt, amely

nem éppen az öt megillető köntösben díszeleg. Nem ritkán a legkomolyabb tudományos művek borítékán látható reklámszerű tipográfiai díszletkorcsok állítják meg az embert; míglen az olyan könyvek, melyek díszeleghetnének, melyek borítéka verhetné a reklám nagy dobját: szinte sajnálkozva kell látnunk, hogy az előbbieket illető egyszerű köntösben húzódnak meg. Láttam már

árjegyzéket is a címsorok egyszerű s megszóktott elrendezésével, viszont tudományos művet szecessziós és szabad irányban elrendezett címsorokkal: valóságos nyomdai mintakönyvet adó borítékkal és címmel. A szecesszióknak komoly munkán való hibás alkalmazására tanum lehet az 1. példán bemutatott iskolai könyvnek a borítéka, melyet egy fővárosi antikváriusnak a kirakatában láttam, továbbá egy nagyobb vidéki nyomda mintakönyvének egyik akcidens kolumnája, rokokó or-

Enged. 3785/11.1905.
szám alatt

MAGYAR NYELVTAN

A KÖZÉPISKOLÁK III.
OSZTÁLYA SZÁMÁRA

IRTA
RÁCZ BENŐ

HARMADIK KIADÁS

BUDAPEST 1905
KÁLAI A. KIADÁSA

ÁRA
3 KOR.

1. példa.

namensekkel díszesítve rajta Tolna vármegye történetének címlapja. Ha a nevezett címlap apokrif is, az ilyesmitől még mintakönyvekben is őrizkedjünk, s különösen az ilyesmiben ne közöljünk olyan dolgokat, melyek a gyakorlatban nem valók a kivitelre.

Vagy nézzük meg a muzeumok és könyvtárak országos tanácsának kiadásában megjelenő Muzeumi és Könyvtári Értesítő borítékát. Végtelenül sajnálom, hogy nem mutathatom be hű

hasonmását, de akik látták és látni fogják, igazat adnak majd abban, hogy ez az árjegyzékszerű külső egy cseppet sincs összhangban azzal a tartalommal, amelyet a füzetben találni fognak. Tíz-tizenöt évvel ezelőtt, több mint valószínű, reneszánsz ornamensekkel díszítették volna ezt a borítékot, ami ma is sokkalta jobban alkalmazkodott volna a tartalomhoz, bár a mi időnkben alig használják. A tudományos dolgozatok, ha történelmi háttérük van, mint az említett folyóiratnak is, igen jól tűrik a reneszánsz ornamensek alkalmazását. Ám a legalkalmasabb ezeknél a minden díszesítéstől mentes boríték, mely csupán a sorok izléses elrendezésével és helyes megválasztásával lehet a szép szószólója, amihez esetleg diszkrétebb vonalkeret járulhat.

Hogy a könyv szövegének természete mennyire kívánja a külső összhangot, ennek megvilágítására álljon itt a következő kérdés. Tehetjük-e

valamely komoly tudományos művel, például egy csupán természettudósok számára készült természettudományi kézi könyvvel, amit egy faiskola, magkereskedő vagy madárkereskedő árjegyzékével bízást megteszünk, hogy a természetből vett ornamensekkel díszítsük borítékát s címlapját? Az említett munka borítéka így kiállítva ép oly furcsa volna, mint az utóbbiak egyik-másikának borítéka, ha azt reneszánsz ornamensekkel díszítenők.

2. példa.

Vagy hogyan fest (l. 2. példa) egy bármely tudománykörből vett doktori értekezés olyan borítékban, amelyben csupán népszerű dolgok (regény, elbeszélés, költemények és szórakoztató útleírások) láttatnak szívesen? Az ilyen cím nem rontja-e le a munka komolyságát, és nem felel-e meg jobban az ilyen műveknek az az egyszerű sorokban, lipcsei módra szedett klasszikus cím?

Legtöbbszörre a szöveg helytelen megbírálása vonja maga után azokat a hibákat, hogy a boríték és cím a tartalom ellen szól. Az árjegyzéknek bizarrabbnál bizarrabb borítékot, de esetleg igen egyszerűt is adhatunk. Ennek természetével összefér minden kombináció. Lehet az szecessziós, sorai lehetnek szabad irányban elrendezve, vagy akár a lipcsei szabályoknak megfelelően. Ezeknél azonban az utóbb említett címszedést keretezés nélkül kerüljük, mivel az árjegyzék oly természetű, hogy követeli úgy a belső, mint a külső csint. Egyre azonban ezeknél is figyelemmel kell lennünk: a szöveggel ellentétben levő ornamenteket ne használjunk, például hogy egy borkereskedő árjegyzékét árvácskákkal, vízi liliommal vagy miegymással díszítsük. Az árjegyzékekhez hasonlóan bánhatunk az emlékfüzetekkel is, a boríték díszítésében ellenben szolidabbnak kell lennünk és minden markáns részlet meg reklámszerűség, amit az árjegyzéknél viszont szem előtt kell tartani, kerülendő. E két fajnál a cím és boríték egyformasága — értem a szedésbeli egyformaságot — kerülendő; ami a cím: az ne legyen boríték és viszont. Amikor az árjegyzék és emlékfüzet szövegét keretbe állítjuk, a cím lehetőleg ugyanabba a keretbe foglalandó, de ne legyen sohasem keret nélküli. Viszont ha a szöveg keret nélküli, a címnél a keretet ne mellőzzük. Díszművek — ezek alatt már a könyvszerű dolgokat értem — akár alkalmoszerűek, akár nem, címük ne legyen másképp díszítve, mint azzal a kerettel, amellyel esetleg a szöveget ékesítettük; ha a szöveg keret nélkül való, a címnél se alkalmazunk keretet; ilyen esetben elégedjünk meg azzal, hogy a főbb sorokat színesen nyomtatjuk. Ezeknél megeshet, hogy a boríték elmarad, mivel tartósságukat biztosítva, kemény kötéssel látják el. Az erre alkalmazandó szöveg elhelyezését és tervezését legtöbbszörre — elég helytelenül — a könyvkötő ízlésére bízzák. Ha azonban ilyen mégis készítenünk kell, kerüljük a túlzásokat és iparkodjunk minél egyszerűbbel hatni. Használjunk inkább mértani ornamenteket, mintsem stilizálatlan naturális díszítést.

A tudományos munkák csoportjába az olyan műveket sorolhatjuk, melyek egyes tudományterületekhez tankönyvül szolgálnak, továbbá a tudományos társulatok és intézetek tagjainak tudományos munkálatait, értekezéseket és mindennemű tankönyveket. Ezek borítékán és címén minden díszítés kerülendő, még az eset-

ben is, ha alkalomszerűek, vagyis ha az illető intézet egy nevezetes eseményére készülnek. Általános szokás, hogy az oly könyvnél, melynek szövegében ábrák vannak, egy a könyvben előforduló alkalmas ábrát a címen és borítékon is alkalmazunk. Ezt a tudományos műveknél is megtehetjük. De csupán ez díszítse az ilyen könyv borítékát és címét, más díszítés alkalmazása ellentmond a tartalom komolyságának. Megtehetjük még azt is, hogy a boríték szövegét kettős vonalas keretbe helyezzük, de csak vonal legyen, a sarokdíz alkalmazása már rontja az összhangot, a címnél pedig a kettős vonalas keretet is hagyjuk el; maradjon ez pusztán betűből, mint maga a szöveg. A címen vagy borítékon a soroknak szecessziós és szabad-irányos elhelyezése (l. 1. példa) egy cseppet sem válik a mű díszére, és a lipcei szabályok szerint szerkesztett címnél mást ne használjunk. Alapszabályfüzetek, évi jelentések és zárószámadások szintén nem alkalmasak arra, hogy a nyomdász azok borítékán művészi kísérleteket tegyen. Ezeknél is, mint a tudományos műveknél, az egyszerűség a legfő ékesség.

Hátra vannak még azok a művek, amelyek alapja ugyan tudományos, de nem a szakember, hanem az általánosság részére készülnek (pl.: Műveltség Könyvtára, Tolnai-féle Világtörténelem), minélfogva a reklámszerűséget és cícomát követelik. Ezek az ú. n. népszerű tudományos könyvek, amelyekkel ma igen gyakran találkozunk. Kiadjuk legtöbbször rajzolt borítékban, de még inkább kötve bocsátja a nyilvánosság elé; ritkán bízzák azok kivitelét nyomdászra. Amikor azonban a nyomdásznak jut annak megoldása, ezekkel is óvatosan kell bánnunk. Szabály legyen a dísz tömeges használatának kerülése. A sorok elrendezése azonban az ő ízlésére van bízva, amelyekben aztán egész reklámtudását kifejezésre juttathatja. A címlap azonban mindkét esetben maradjon olyan, mint a többi tudományos műveknél, bár azzal sem vétünk, ha a szedett borítéknál a címen ugyanazt a szedést alkalmazzuk, amelyet a borítékon használunk, természetesen csak úgy, ha elég szolid ahhoz, hogy címlap lehessen.

Végül még a folyóiratok borítékára is ki kell terjeszkedni. Ezek borítékai szintén a könyveknél leírtakhoz alkalmazkodjanak. Helyezzük a tudományos folyóiratokat olyan borítékba, mely minden fölösleges sallangot nélkülöz. Legyen az ilyen folyóiratok borítéka szerény, de azért ízléses, és a szedő ne tévessze szem elől a címszedés szabályait. Hisz ezek tartalma minden külső csinnal szemben oly igénytelen, akár maguk a tudósok, kik ruházatukban minden feltűnőséget kerülnek, és irtóznak minden fölösleges sallangtól. A szépirodalmi lapok borítéka legtöbbször rajzzal legyen díszítve; ha ezek kivitele a szedőre bízatik, takarékoskodjon a nyomdai díszítő anyaggal, mivel annak pazarlásával

ízléstelenségek kerülnek napvilágra. — Mindezek felsorolása után a boríték papirosának helyes megválasztása sem maradhat szó nélkül, ha azt akarjuk, hogy a könyv teljes egészében összhangzatos legyen. Árjegyzékeknel a papiros-színek és minőségek egész skálája vehető használatba; ép így cselekedhetünk a többi műveknél is, amelyek alól kivételt csak a tudományos munkák képezhetnek. Ez utóbbiaknál részesítsük előnyben a tört színeket (kénsárga, chamois, gyöngykék, almazöld és hamuszürke stb.). Oly könyveknél, melyek simítatlan papirosra nyomtatódnak, helytelenség a borítékot síma papirosból vagy duplexből venni. A szövegpapirosnak megfelelő minőségben legyen maga a boríték is. Állhat ez a simított papirosú könyvekre is — kivételképpen a krétás papirosúakra is — amikor azokhoz viszont simítatlan, ú. n. szecessziós papirosokat ne használjunk. Igaz, kényszerűségekkel állunk itt szemben, mivel a szecessziós borítékpapirok színskálája sokkal gazdagabb, némelykor olcsóbb és mutatósabb is, mint a simított papirosoké, így az utóbbi ritkábban kerülhet el, mint az előbbi; az előbbieknél azonban nincsen akadály s a szövegpapirosnak megfelelően alkalmazzuk a borítékpapirosot.

Az itt elmondottak csupán egyéni nézetemen alapulnak. Megemlítettem bennük: milyennek képzelem a könyv borítékát és címlapját, hogy az egy minden tekintetben megfelelő, egyöntetű darabot képezzen. Különösen pedig nem dogmákat akartam felállítani; cikkem tendenciája oda irányul, hogy a nyomdai díszítő anyagot ott, ahol nem alkalmas, ne használjuk; ahol pedig használhatjuk, csupán a célszerűséget és ízléssel tartjuk szem előtt. Már sokan szemünkre vetették, hogy úgy tetováljuk a nyomtatványokat, akár az indusok a testük bőrét. *Hermann Károly.*

